

Mednarodni festival znanja in kulture starejših – za povezovanje s skupnostjo in vstop v javni prostor

Alijana Šantej

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje

univerza-3@guest.arnes.si

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje omogoča, razvija in utrjuje sodoben, razvojni pogled na življenje po upokojitvi, ki starejšim odpira možnosti za nadaljnji osebni razvoj, postavljanje novih življenjskih ciljev, tka-nje novih družbenih vezi ter aktivno delovanje v dobro skupnosti. Za družbene skupine, kot so starejši, ki sicer niso v ospredju pozornosti javnosti in medijev, je še toliko pomembnejše, da imajo možnost vstopa v javni prostor, da postanejo vidni in prepoznani. Zato Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje prireja javne dogodke, kot so Mednarodni festival znanja in kulture starejših, razstave, javne predstavitve raziskovalnega učenja, literarnih zbornikov, dram-skih in drugih del, ki so jih ustvarili študenti. Posebno mesto, ki starejšim od-pira možnost prepoznavnosti in vstopa v javnost, zavzema Mednarodni festi-val znanja in kulture. Festival pomeni za univerze za tretje življenjsko obdo-bje možnost, da širši javnosti predstavijo nasledke učenja in raziskovanja ter ustvarjanja starejših v kulturi, s čimer je festival zelo koristen za ozaveščanje javnosti o pomenu in vrednosti izobraževanja ter delovanja starejših v skupno-sti.

Ključne besede: univerza za tretje življenjsko obdobje, izobraževanje starejših, socialna vključenost, raziskovalno učenje, mednarodni festival znanja in kul-ture starejših

Uvod

Ko smo v 80. letih prejšnjega stoletja v Sloveniji uvajali izobraževanje sta-rejših, smo nemalokrat naleteli na vprašanje in komentar: »Čemu? Upoko-jenci za v grob pa res ne potrebujejo znanja!« Vendar: človekovo življenje se z upokojitvijo ne ustavi, človek se po upokojitvi ne preneha razvijati in stre-meti k uresničevanju svojih želja ter potreb. Z dnem, ko se upokojimo, ne postanemo drug človek brez ambicij in ciljev. Nasprotno! Obdobje po upo-kojitvi lahko traja tudi več desetletij in v tem obdobju se bolj kot kdaj koli po-prej lahko posvetimo sebi, svojim interesom ter potrebam, svoji skupnosti. Profesionalne cilje zamenjajo osebnejši. Zanima nas znanje, ki omogoča, da

se spreminjamo, osebnostno rastemo, izboljšujemo svoje življenje in življenje svoje skupnosti. Zanimajo nas medsebojni odnosi, razvijamo občutek za estetiko in potrebo po lepoti, radi imamo umetnost. Odkrivamo in raziskujemo svojo identiteto, svoje korenine ter preteklost svojega kraja. Želimo se čutiti vredne, sprejete, upoštevane, imeti možnost vstopa v javnost – in prav te cilje uresničujejo s svojim delovanjem univerze za tretje življenjsko obdobje, tudi in predvsem s festivalom znanja ter kulture starejših.

S prvim festivalom leta 2011 smo želeli predvsem povezati slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje s sorodnimi organizacijami doma in v tujini. Starejšim smo želeli na festivalu dati možnost prikaza dragocenih dosežkov njihovega znanja, umetnosti in dosežkov na drugih področjih kulture. Na prva vabila k sodelovanju so se odzvali mnogi posamezniki in organizacije. Odzivi so bili tako številni, da vseh ni bilo mogoče spraviti v program enega samega festivalskega dne. To je bila najlepša možna popotnica na pot prvemu in nadaljnjim festivalom znanja ter kulture starejših.

V tem poglavju boste spoznali, da starejši potrebujejo možnosti za vstop v javni prostor in da so oblike vstopanja v javni prostor različne: *Mednarodni festival znanja in kulture starejših*, nastopi na *Dnevih evropske kulturne dediščine*, nastopi v *Enajsti šoli v knjigarni*, program *starejših prostovoljnih kulturnih mediatorjev v muzejih* in drugi programi organiziranega prostovoljnega dela v javnih ustanovah (*vrtni prostovoljci* v botaničnih vrtovih, *prostovoljni pripovedniki* v vrtcih, *prostovoljni vodniki* po mestu itd.). Ljudje po upokojitvi se vključujejo v nove skupnosti na podlagi novih dejavnosti. Izobraževanje v poznejših letih ni samo sebi namen. Starejši želijo novopridobljeno znanje uporabiti, zase in za druge, z njim želijo nekaj spremeniti pri sebi, v družini in širši skupnosti.

Svoboda učenja

Ena od človekovih prirojenih psihosocialnih potreb je potreba po vedoželjnosti, ustvarjanju, samouresničevanju, izražanju, doživljanju lepega, estetskega. »Doživljanje in ustvarjanje lepega nam prinaša občutja ugodja na najbolj preprosti stopnji življenja do življenja ljudi v kulturno najbolj razvitih okoljih. Napredovanje v osebni razvoju človeka najbolj osrečuje in je gonilna sila za motivacijo na vseh področjih« (Krajnc 2015).

Na univerzah za tretje življenjsko obdobje (v nadaljevanju tudi UTŽO) se starejši študenti vključujejo v številne študijske krožke za ustvarjanje v slikarstvu, keramiki, kiparstvu, kamnoseštvi, ustvarjalnem pisanju, umetniški fotografiji ipd. Spet drugi študirajo lokalno zgodovino, umetnostno zgodovino, etnologijo, arheologijo, geografijo, arhitekturo in sorodne vede. Pri izo-

braževanju jih vodijo različni motivi, med njimi odkrivanje lastne identitete, identitete svojega kraja, skupnosti, v kateri živijo in ji pripadajo. Študij nekega področja jim pogosto prebudi in spodbudi željo, interes, da bi tudi sami preučevali ali raziskovali – svoj kraj, stare običaje, zanimive lokalne zgodovinske osebnosti, arhitekturno, etnološko in umetnostno dediščino v svojem okolju –, ali preprosto izberejo neko temo, ki jih zanima in se povezuje z vsebino programa, ki ga študirajo na univerzi za tretje življenjsko obdobje. Pri tem je pomembno, da mentor svoje študente usmeri v čim več virov za učenje, ki jih lahko uporabijo in nato sami usmerjajo svoje učenje. Vloga mentorja je tudi v ustvarjanju primernih okoliščin in pogojev za učenje. O načinih, ki spodbujajo odkrivanje, je govoril že Rogers (1969). Zagovarjal je t. i. nedirektivno učenje, v katerega učitelj čim manj posega in imajo udeleženci izobraževanja svobodo učenja ter oblikovanja lastnih poti za doseganje učnih ciljev.

Za odrasle učeče se, posebej za starejše, je svoboda učenja še toliko pomembnejša: učijo se in raziskujejo, kar jih zanima, na način, ki najbolj ustreza njim, sami se odločajo, katere vire bodo poiskali in uporabili, katerim vsebinam bodo dali prednost. Mentor jih subtilno vodi po poti do skupnega cilja, pri čemer mora upoštevati vse individualne značilnosti in posebnosti svojih študentov. Poudariti in uporabiti mora znati specifična znanja ter spretnosti enih in pomagati odkrivati skrite talente drugih. Nekdo je dober v pisnem izražanju, drugi ima dar za fotografiranje, spet tretji je bolj raziskovalno naravnani in rad išče razne vire itd. V tovrstnem procesu učenja in odkrivanja se člani skupine razvijajo, spreminjajo, izmenjujejo znanje, se medsebojno bogatijo. Transformativno učenje se prepleta z dialoškim, recipročnim in vzajemnim učenjem. Člani skupine svoje »izdelke«, nasledke ustvarjanja, preučevanja in raziskovanja nato objavijo (zborniki, monografije, katalogi, vodniki ipd.) ter predstavijo na javnih dogodkih v svojem kraju ali širše. Znanje in ustvarjanje posameznika imata še večjo vrednost, kadar dobita družbeno potrditev in priznanje.

Znanje in kultura starejših sta podlaga za njihovo socialno vključenost

V starajoči se družbi postajajo starejši vse številčnejša družbena skupina in ta velika skupina ljudi ne more ostati na družbenem robu, prepuščena naključnemu preživljanju prostega časa na način, ki nima pozitivnih posledic niti zanje niti za družbo. Kot za vse generacije, velja tudi za starejše, da se lahko po upokojitvi uspešno integrirajo v nove socialne skupine na podlagi novih dejavnosti (Šantej 2005).

Človek je družbeno bitje od rojstva do smrti, zato ne more živeti brez socialnih odnosov. Brez odnosov z drugimi bi izgubil psihično in posledično tudi

telesno ravnotežje (Krajnc 2016). Zato je pomembno, da po upokojitvi razvijemo nove odnose ali obudimo nekdanje iz mladosti. Po upokojitvi postanejo materialne reči manj pomembne in se lahko človek posveti svojim notranjim potrebam, čustvom, odnosom, kulturi, skupnosti.

Razvita socialna mreža je eden temeljnih pogojev za enakovredno in polno življenje po upokojitvi. Ena tovrstnih organiziranih socialnih mrež je univerza za tretje življenjsko obdobje. Starejši se vse bolj zavedajo, da bodo obdržali in razvijali svojo dejavno vlogo v družbi, če se bodo razvijali skupaj z družbo in v njej delovali. Za to pa potrebujejo znanje in organizirane strukture, v katere se lahko vključijo, v njih pridobivajo ter delijo svoje znanje, kulturo in izkušnje.

Po upokojitvi potrebujemo nove možnosti za vstop v javni prostor

Že od samega začetka delovanja je koncept univerze za tretje življenjsko obdobje predvideval vraščenost univerze v lokalno okolje. Povezovanje z lokalno skupnostjo daje osnovo za delovanje starejših, dejavno staranje ter uporabo znanja in izkušenj starejših v dobro lokalne skupnosti. Učenje v študijskih krožkih se izteče v dejavnost za izboljševanje življenja v okolju (Findeisen in Šantej 2013). Izobraževanje ni samo sebi namen. Starejši se učijo, da s svojim znanjem nekaj počnejo, spremenijo, da to znanje uporabijo: zase in za skupnost, ki ji pripadajo ali v katero se na novo vključijo. S tem v praksi uresničujejo vse tri cilje vseživljenjskega izobraževanja – obstajati, postajati, pripadati –, kot jih je opredelil kanadski znanstvenik Robin Kidd (1976), nekdanji predstojnik Oddelka za izobraževanje odraslih na Ontario Institute for Studies in Education. Vseživljenjsko izobraževanje nam omogoča, da ostajamo vključeni v družbena dogajanja, se razvijamo in spreminjamo hkrati s spremembami okoli nas, novo znanje nam omogoča povezovanje s skupnostjo, z drugimi generacijami.

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje (v nadaljevanju tudi SUTŽO)¹ vse od svojih začetkov dalje z izobraževanjem in kulturo namensko ter načrtovano vstopa v javni prostor. Tam se starejši študenti preverijo v očeh javnosti, srečajo z drugimi posamezniki, strokovnjaki, drugimi generacijami. Izstop v javni prostor je nujen za slehernega med nami, še bolj pa ga potrebujejo tiste družbene skupine, ki niso v osrčju družbe in njenega delovanja. Zato univerze za tretje življenjsko obdobje ustvarjajo in razvijajo nove možnosti za pojavljanje starejših v javnem prostoru ter njihovo povezovanje

¹ Poimenovanje univerze za tretje življenjsko obdobje (UTŽO) se nanaša na posamezno organizacijo, npr. organizacijo v Ljubljani ali Domžalah. Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje (SUTŽO) je združenje ali omrežje, ki vključuje vse posamezne univerze za tretje življenjsko obdobje v Sloveniji. Več na spletni strani <https://www.utzo.si/predstavitev/>.

z lokalnim okoljem: prostovoljni kulturni mediatorji v muzejih, raziskovalno učenje, festival znanja in kulture starejših, razstave, literarni dogodki ipd. Prav dejavnosti na področju kulture so za to zelo primerne.

V nadaljevanju navajamo zgolj nekaj izbranih primerov raziskovanja in ustvarjanja starejših na univerzah za tretje življenjsko obdobje po Sloveniji, ko se učenje in delo v študijskih krožkih iztečeta v publikacije, razstave, literarne zbornike, gledališke nastope ter druge predstavitve v javnosti.

Naše kapelice (Kuhar 2010) – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Grosuplje, Etnološki in domoznanski študijski krožek.

- Popis in predstavitev vseh 105 kapelic v grosupeljski občini.
- Razstava leta 2008 v Mestni knjižnici Grosuplje.
- Predstavitev raziskovalnega projekta in monografije na 5. Mednarodnem festivalu znanja in kulture starejših leta 2019 v Domžalah.

Zeleno zlato – grenka roža – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Žalec; študijski krožek Po poteh kulturne dediščine, mentorica Tanja Čajavec.

- Predstavitev zgodovine hmeljarstva v Savinjski dolini.
- Razstava v Dvorcu Novo Celje leta 2006.
- Predstavitev na 3. Mednarodnem festivalu znanja in kulture starejših leta 2015 v Velenju.

Kako varen je vaš dom? (Zupan 2017) – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, študijski krožek Notranja oprema in kultura bivanja, mentorica Barbara Železnik Bizjak.

- Vodnik po varnem stanovanju za starejše.
- Predstavitev na Dnevih medgeneracijskega sožitja v organizaciji ZDUS na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani leta 2019.

Prva svetovna vojna v besedi in kamnu (Slamič 2014) – Društvo MOST in Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ajdovščina, zgodovinski, literarni in kamnoseški študijski krožek.

- Zbornik prispevkov članov študijskih krožkov ob 100-letnici začetka prve svetovne vojne.
- Razstava v Ajdovščini.

Z menoj po mojem mestu (Kutin 2014) – Društvo za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, študijski krožek Trgi, ulice in stavbe okoli nas, mentorica Meta Kutin.

- Dvojezični arhitekturni vodnik po Ljubljani z opisom štirih tematskih poti in zapisi osebnih spominov na življenje v mestu v njihovi preteklosti.

- Sodelovanje članov študijskega krožka v istoimenskem mednarodnem projektu *Z menoj po mojem mestu* (Personal Towntours).

Zgradbe danes in nekoč na starih razglednicah v parku Tivoli (Platner 2017) – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, študijski krožek Spoznajmo svoje mesto in domovino, mentorica mag. Olga Paulič.

- Zbornik prispevkov z opisi zgradb v ljubljanskem parku Tivoli na starih razglednicah in dandanes.
- Predstavitev na Dnevih evropske kulturne dediščine 2017.

Kaj nam sporoča stara kuhinja (2014) – Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ilirska Bistrica.

- Predstavitev stavbne, bivalne in prehranske dediščine v Jelšanah ter okoliških vaseh – v sodelovanju z Osnovno šolo Jelšane.
- Predstavitev na Dnevih evropske kulturne dediščine 2014.

Od sadja do mošta: izginjajoča znanja (Gaberšnik 2016) – Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ilirska Bistrica, študijski krožek Spoznavajmo svet in domovino, mentorica Marija Gaberšnik.

- Popis starih obrti in starih sort jablan v Novi vasi pri Ilirski Bistrici.
- Predstavitev na Dnevih evropske kulturne dediščine 2016.

Tječe, tječe bistra uoda: voda – od mita do arhitekture (Tomšič in Gaberšnik 2017) – Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ilirska Bistrica, študijski krožek Spoznavajmo svet in domovino, mentorica Marija Gaberšnik.

- Popis vodnih virov na Ilirskobistriškem in preučevanje pomena vode za naravo ter ljudi.
- Predstavitev na Dnevih evropske kulturne dediščine 2017.

Ročna dela kot tradicija in izziv: naša dediščina (Tomšič in Gaberšnik 2018)

- Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje Ilirska Bistrica.
- Popis starih ročnih obrti na Ilirskobistriškem. Predstavitev na Dnevih evropske kulturne dediščine 2018.
- Razstava starih ročnih del v Hodnikovem mlinu v Ilirski Bistrici leta 2018.

Geografske ekskurzije po Sloveniji in izven nje (Breljih 2007) – Univerza za tretje življenjsko obdobje, študijski krožek Geografija Slovenije, mentor prof. dr. Jurij Kunaver.

- Popis 25 geografskih ekskurzij po Sloveniji in slovenskih pokrajinah v zamejstvu, ki jih je študijska skupna Geografija Slovenije izvedla pod mentorstvom prof. dr. Jurija Kunaverja v letih 2000 do 2004.

Sledi služkinj in aleksandrink po Krasu, Brkinih in Vipavskem (Malešič 2013) – Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje Kras.

- Raziskovanje in zapisi življenjskih zgodb aleksandrink, slovenskih iz-

seljenk, ki so v 19. stoletju odhajale služiti v Egipt, predvsem v Aleksandrijo.

- Predstavitev na 2. Mednarodnem festivalu znanja in kulture starejših leta 2013 v Novi Gorici.

48 od 1623: ženske, ki so ljubljanskim ulicam dale ime – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, študijski krožek Trgi, ulice in stavbe okoli nas, mentorica Meta Kutin.

- Raziskava o poimenovanju ljubljanskih ulic po ženskah. Od skupno 1.623 ljubljanskih ulic jih je bilo leta 2015 zgolj 48 poimenovanih po ženskah.
- Razstava leta 2017 v Slovanski knjižnici v Ljubljani.

Tretješolci (časopis) – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, študijski krožek Mediji in novinarstvo, mentorica Tatjana Pirc.

- Glasili z avtorskimi prispevki članov novinarskega študijskega krožka (2001 in 2002).
- Predstavitev na mednarodnem srečanju Spodbujanje evropskih projektov leta 2002 v Ljubljani.

Magnolije – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, študijski krožek Igra – predstava, mentorica Barbara Pia Jenič.

- Gledališka predstava članov dramskega krožka leta 2017 v Šentjakobskem gledališču v Ljubljani. Kot osnovni motiv in predzgodbo je mentorica uporabila besedilo knjige *Jeklene magnolije* ter življenje junakinj iz knjige postavila v čas nekaj let pozneje.

Kako udobne in prijetne so sobe v domovih za starejše? Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, študijski krožek Notranja oprema in kultura bivanja, mentorica Barbara Železnik Bizjak.

- Raziskava o primernosti domskih sob za bivanje starejših in priročnik s predlogi ter usmeritvami za nadaljnje načrtovanje bivalnega okolja v domovih za starejše.
- Predstavitev v okviru dogodkov UTŽO Ljubljana v Tednu vseživljenjskega učenja 2016.

Pogovori z občani (revija) – DVIK – Druženje za vzajemno izobraževanje generacij, Dragomer, ur. Alenka Logar Pleško.

- Zapisi življenjskih zgodb starejših občanov v občini Log - Dragomer.
- Predstavitev na 5. Mednarodnem festivalu znanja in kulture starejših v Domžalah leta 2019.

Kruh skozi čas (Steindl 2016) – Slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, novinarski študijski krožek, mentorica Nevenka Železnik.

- Dvojezična monografija o pomenu kruha nekoč in danes.

- Predstavitev na Mednarodnem obdonavskem festivalu Okusi Donave (Tastes of Danube) leta 2016 v Ulmu.
- Predstavitev na 4. Mednarodnem festivalu znanja in kulture starejših leta 2017 v Šmarju pri Jelšah.

Gradovi naše pokrajine in njihove zgodbe (Vuković in Ščančar 2014) – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Murska Sobota, umetnostno-zgodovinski krožek (mentorica Tatjana Vuković) in fotografski krožek (mentor Stane Toplak).

- Predstavitev gradov v Pomurju skozi fotografije članov fotografskega krožka, v sodelovanju z dijaki Gimnazije Murska Sobota.
- Predstavitev na 3. Mednarodnem festivalu znanja in kulture starejših leta 2015 v Velenju.

150. letnica rojstva slikarja Ivana Groharja (Havliček 2018) – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana.

- Zbornik prispevkov o življenju in delu slikarja Ivana Groharja, opremljen s fotografijami in z opisi njegovih likovnih del.
- Predstavitev na Dnevih evropske kulturne dediščine 2018.

Zbornik ob stodesetletnici rojstva Mare Kralj (Havliček 2019) – študijski krožek Spoznajmo svoje mesto in domovino, mentorica Olga Paulič.

- Zbornik prispevkov o življenju in delu Mare Kralj, opremljen s fotografijami ter opisom njenega ustvarjalnega opusa.
- Predstavitev na Dnevih evropske kulturne dediščine 2019.
- Predstavitev v Enajsti šoli v knjigarni Konzorcij Mladinske knjige leta 2019 v Ljubljani.

Mesto 65+. Staranje med umikom in urbanostjo – Univerza za tretje življenjsko obdobje, Ljubljana, študijski krožek Trgi, ulice in stavbe okoli nas, mentorica Meta Kutin.

- Raziskava članov študijskega krožka o pomenu vključevanja starejših v načrtovanje mestnega prostora in odnosu starejših do javnega prostora.
- Izdelava filma z mnenji članov krožka.
- Objava nasledkov raziskave in filma na spletu. Razstava v Galeriji Kresija Ljubljana v okviru projekta VIZIJE SO16 Društva arhitektov Ljubljana.

Vodni viri v Občini Log - Dragomer (Gams, Drofenik in Rus 2021) – Društvo Dvig – Univerza za tretje življenjsko obdobje, študijski krožek Vodni viri v Občini Log - Dragomer, mentorica Nika Gams.

- Popis vodnih virov, zajetij in študentev na območju občine Log - Dragomer v preteklosti ter dandanes.

Razvoj izobraževalnega in kulturnega turizma na univerzi za tretje življenjsko obdobje

V 90. letih prejšnjega stoletja smo začeli na ljubljanski univerzi za tretje življenjsko obdobje razvijati projekt izobraževalnega in kulturnega turizma. Člani različnih študijskih skupin so multidisciplinarno spoznavali izbrane predele Slovenije (Pomurje, Kočevsko, Belo krajino, Kozjansko, Idrijsko-Cerkljansko, Vipavsko dolino, Goriška Brda in Kras, Savinjsko dolino itd.): zgodovino, umetnostno zgodovino, geografijo, arheologijo, etnologijo, glasbeno izročilo, kulinariko, rastlinstvo in živalstvo ter druge značilnosti izbranega območja.

V fazi priprave študijske poti so člani študijskih skupin iskali vire in pripravili prispevke za načrtovano potovanje ter vsebine predstavili ostalim udeležencem ali pa smo v pripravo vključili člane študijskih skupin s specifičnimi znanji (upokojeni geologi, zgodovinarji, etnologi itd.). V fazi izvedbe študijske poti smo vključevali lokalne vodnike, bodisi profesionalne vodnike (muzejske kustose) ali domačine z dobrim poznavanjem njihovega lokalnega okolja, ki so nadgradili prispevke članov študijskih skupin. V tretji fazi (poglabljanja in vrednotenja znanja) smo si ogledali videogradivo ali organizirali predavanje v povezavi s preučevanim območjem, pripravili razstavo likovnih del z motivi pokrajin, ki smo jih obiskali, udeleženci študijske poti so napisali povzetke, jih opremili s slikovnim gradivom, izdali smo zbornike kot, denimo, zbornik avtorice Tilke Jerič *Dvodnevno študijsko bivanje v Pomurju*, v katerem je kot udeleženka študijske poti po Pomurju povzela ogledane kulturne znamenitosti in druge zanimivosti tega področja ter strnila svoje vtise s študijskega potovanja.

Projekt izobraževalnega in kulturnega turizma, ki je potekal v letih 1992–1998, v času, ko Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani še ni imela skupnih prostorov in je delovala povsem razdrobljeno na različnih lokacijah po mestu, je združeval člane različnih študijskih skupin, omogočil komunikacijo, izmenjavo mnenj in izkušenj med njimi ter jih predvsem povezal v skupnem učenju in doživetju.

Kultura starejših – popotnica mlajšim

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje je pomembna nosilka prenašanja kulture starejših, preučevanja in raziskovanja kulturne dediščine, ohranjanja kulturnega izročila ter spodbujanja ustvarjanja starejših v umetnosti in kulturi. Kulture ni brez starejših ter njihove vpetosti v življenje in delovanje skupnosti. V letih 2008–2009 smo na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje vodili projekt Starejši – nosilci in posredniki nesnovne kulturne de-

diščine. Projekt, ki ga je koordinirala dr. Rajka Bračun Sova, je potekal pod sloganom »Kultura starejših – popotnica mlajšim« in je bil posvečen posredovanju nesnovne kulturne dediščine mlajšim rodovom. To so lahko miti, zgodbe, pesmi, igre, narečja, rituali pa tudi znanje in spretnosti.

Razumljivo je, da imajo starejši za seboj daljšo pot kot drugi rodovi. Na tej poti so se mnogi veliko naučili, zato je pomembno, da lahko svoje znanje, spretnosti, kulturo, razmišljanja in spomine predajo mlajšim generacijam. Še več, to je njihova in naša naloga, saj mora sleherni generacija opraviti vlogo prenašalke kulture in kulturne dediščine. Kultura namreč ni nekaj, kar nastane tukaj in zdaj. Kultura pomeni povezanost preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

Projekt je poglobil sodelovanje univerz za tretje življenjsko obdobje s slovenskimi muzeji, predvsem z uvajanjem starejših prostovoljnih kulturnih mediatorjev v muzeje. Že leta 2006 smo v sodelovanju z Narodnim muzejem Slovenije zasnovali izobraževalni program za starejše, ki smo ga poimenovali Mediator v kulturi. Program je imel namen spodbuditi in razviti prostovoljno delo starejših v muzejih ter tudi na ta način izobraževanje starejših narediti družbeno vidno in koristno (Bračun Sova 2009). Model starejših prostovoljnih kulturnih mediatorjev smo razširili v več muzejev, tudi širše po Sloveniji: v Prirodoslovni muzej Slovenije, Slovenski etnografski muzej, Dolenjski muzej Novo mesto, Tehniški muzej Slovenije, Loški muzej Škofja Loka, v zadnjem času tudi v Galerijo Društva likovnih umetnikov Ljubljana.

Festival znanja in kulture starejšim omogoča vstop v javni prostor ter jih povezuje s skupnostjo

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje pripravlja Mednarodni festival znanja in kulture starejših z zavedanjem, da ob različnih študijskih dejavnostih starejših na univerzah za tretje življenjsko obdobje nastaja veliko vrednega, kar starejše povezuje z drugimi rodovi, z lokalnim, nacionalnim in mednarodnim prostorom. Razvili smo ga z namenom, da univerze za tretje življenjsko obdobje širši javnosti predstavijo nasledke učenja, raziskovanja in ustvarjanja starejših v kulturi ter njihova druga področja delovanja v svojem okolju. S tem ima festival tudi velik pomen za ozaveščanje javnosti o pomenu in vrednosti izobraževanja ter delovanja starejših za skupnost, ki ji pripadajo.

Festival združuje slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje ter sorodne organizacije starejših doma in iz tujine ter je tako priložnost, da se različne organizacije starejših povežejo v skupnem mednarodnem dogodku, se med seboj bolje spoznajo, primerjajo svoje dosežke, spoznavajo primere do-

brih praks delovanja v lokalni skupnosti. Starejšim odpira možnost prepoznavnosti, vstopa v javnost in jih povezuje z drugimi generacijami.

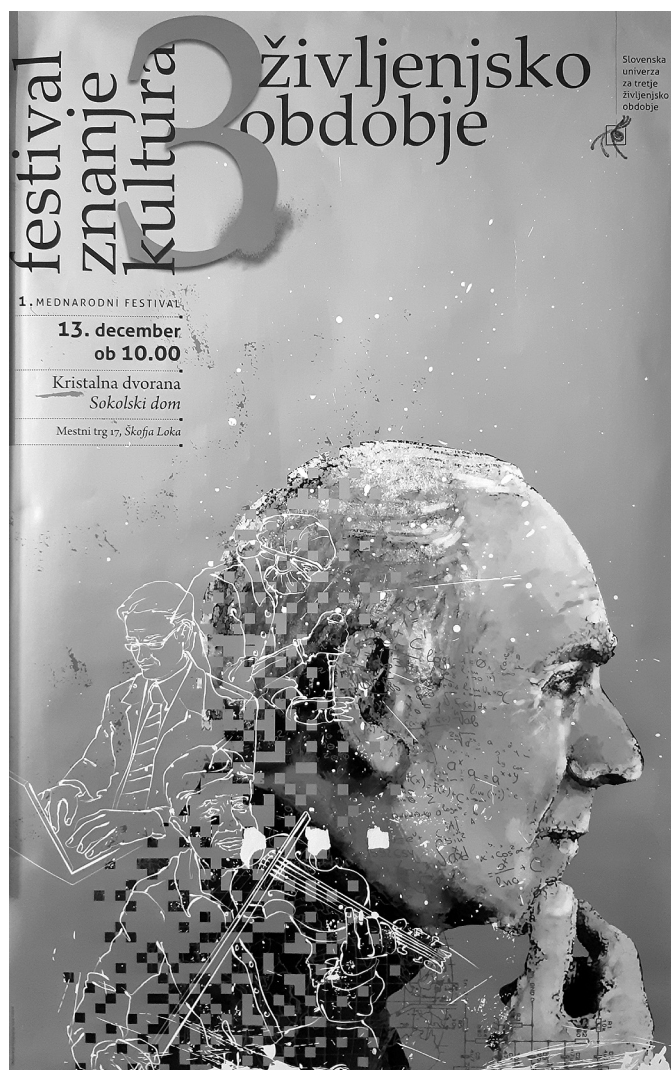
Festival je bienalen, načrtno vsakič v drugi slovenski regiji, da se čim bolj približa univerzam za tretje življenjsko obdobje po Sloveniji. Na ta način tudi v praksi uresničujemo načelo decentralizacije mreže Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje. Premik dogajanja iz glavnega mesta v manjše kraje namreč povečuje demokratizacijo izobraževanja starejših. Soorganizatorica festivala je vedno univerza za tretje življenjsko obdobje v kraju, v katerem se odvija festival. S tem se tudi porazdeli odgovornost za njegovo izvedbo kot tudi zadovoljstvo ob uspešno izpeljanem dogodku, ki je pomemben in opažen dogodek v kraju, v katerem poteka. Udeležence vedno nagovori predstavnik lokalne skupnosti, običajno župan občine. Lokalna UTŽO z vlogo gostiteljice pridobi posebno in vidno mesto v svojem okolju. Na festival vabimo tudi predstavnike resornih ministrstev, predvsem ministrstva za izobraževanje.

Festival znanja in kulture starejših vse bolj pridobiva svoje mesto v slovenskem prostoru, kar dokazuje tudi stalno častno pokroviteljstvo predsednika države. Festival spremlja načrtna javna kampanja, ki je namenjena ozaveščanju javnosti o pomenu izobraževanja in kulturnega delovanja starejših ter njihovega dejavnega prispevanja k lokalni in širši skupnosti. V program vedno vključimo sorodne organizacije iz mednarodnega okolja, s čimer dogodek pridobi mednarodno širino in medkulturno obeležje. Hkrati mednarodna udeležba prispeva k razvoju novih vezi med organizacijami starejših iz različnih držav.

Prvi Mednarodni festival znanja in kulture starejših, Škofja Loka, 2011

Prvi festival smo organizirali decembra 2011 v Škofji Loki. Potekal je pod imenom Festival znanja in kulture v tretjem življenjskem obdobju, ker pa je v javnosti prihajalo do zamenjave s sorodnim poimenovanjem za vsakoletni Festival za tretje življenjsko obdobje v Cankarjevem domu, smo ga v nadaljevanju preimenovali v Mednarodni festival znanja in kulture starejših. To je bil tudi edini festival, ki je potekal v jesenskem obdobju, vse nadaljnje smo organizirali na pomlad, praviloma v mesecu aprilu. Program festivala vedno povezujejo študenti UTŽO sami; tako so tudi prvega v Škofji Loki povezovali članice študijske skupine Umetnost pripovedovanja Univerze za tretje življenjsko obdobje Ljubljana.

Člani gledališke skupine Žar z UTŽO Ajdovščina so nastopili s predstavo Palčica, s katero razveseljujejo najmlajše in gostujejo predvsem v vrtcih. UTŽO Ljubljana je predstavila raziskavo o Terski dolini, ki je nastala kot plod

Slika 1

Plakat 1. Mednarodnega festivala znanja in kulture starejših

preučevanja zgodovine, umetnostih spomenikov in življenja zamejskih Slovencev v Italiji. Milena Kožuh, legendarna mentorica umetnostne zgodovine, je v spoznavanje in preučevanje Terske doline povedla številne študijske skupine za področje umetnostne zgodovine. Prvi festival je bil tako prepleten s spoznavanjem Terske doline, njene zgodovine in kulture. Na festivalu so sodelovali tudi predstavniki zamejskih Slovencev iz Terske doline, predvsem iz Centra za kulturne raziskave Bardo.

Člani UTŽO Trbovlje so predstavili raziskavo in monografijo o nekdanji

Slika 2 Plakat 2. Mednarodnega festivala znanja in kulture starejših

»knapovski« kulinariki v Zasavju, ki ga je v preteklosti pomembno obeleževalo rudarsko življenje. Člani UTŽO Škofja Loka, soorganizatorice festivala, so spregovorili o pomenu Marinkine knjižnice, ki so jo ustanovili v okviru svoje UTŽO in sooblikuje kulturno življenje v kraju. Predstavniki UTŽO Zagreb so prispevali videofilm o spoznavanju hrvaške kulturne dediščine na terenu – študijskem obisku in preučevanju Krapine. UTŽO Ljubljana je predstavila tudi spominsko monografijo o profesorici Mariji Saje, dolgoletni mentorici za francoščino na UTŽO Ljubljana, kjer je do svojih poznih let vodila študijski krožek za francoščino.

Drugi Mednarodni festival znanja in kulture starejših, Nova Gorica, 2013

Drugi Mednarodni festival znanja in kulture starejših se je odvil v Novi Gorici pod tematskim naslovom Primorska skozi čas. Na njem so univerze za tretje življenjsko obdobje iz primorske regije (UTŽO Nova Gorica, UTŽO Piran in UTŽO Kras) predstavile svoje dosežke pri preučevanju, raziskovanju in učenju, kot so: raziskovanje lokalnih narečij, raziskovanje življenja Šavrink (jajčaric) – žensk, ki so nekdaj po kmetijah pobirale jajca in jih nosile prodajat v mesta, zlasti bližnji Trst, popis življenjskih zgodb aleksandrink, slovenskih izseljenk, ki so v 19. stoletju odhajale služiti v Egipt, povezovanje in skupne kulturne dejavnosti s sorodnimi organizacijami starejših iz Italije, ki imajo velik pomen pri tkanju mednarodnih vezi s slovenskimi manjšinami v Italiji in italijanskimi manjšinami v Sloveniji. Prisluhnili smo različnim primorskim narečjem in spoznavali zgodovino tega območja, ki jo preučujejo študijski krožki

Slika 3 Plakat 3. Mednarodnega festivala znanja in kulture starejših

UTŽO Nova Gorica. Na festivalu so s predstavitvijo svojega delovanja sodelovali predstavniki univerz za tretje življenjsko obdobje iz Italije – Krmina in Gorice. V popoldanskem delu festivala so se srečali predstavniki UTŽO in sorodnih organizacij iz Italije, Avstrije, Hrvaške in Slovenije. Srečanje je bilo namenjeno medsebojnemu spoznavanju in povezovanju UTŽO iz različnih držav ter izmenjavi dobrih praks delovanja starejših v lokalnih okoljih.

Tretji Mednarodni festival znanja in kulture starejših, Velenje, 2015

Tretji Mednarodni festival znanja in kulture starejših, ki smo ga organizirali v Velenju, je povezal univerze za tretje življenjsko obdobje iz severovzhodnega dela države. UTŽO Velenje je ustanovila lastno godbo na pihala, ki pomembno prispeva h kulturnemu življenju v svojem kraju in nas je pozdravila ob prihodu na festival. UTŽO Murska Sobota je predstavila preučevanje gradov v Pomurju in možnosti vpetosti grajske dediščine v kulturni ter turistični razvoj kraja. Spoznali smo tudi nevladno organizacijo Šečerlije iz Bosne, ki združuje starejše v kulturni in humanitarni dejavnosti, pa mednarodno delovanje univerze za tretje življenjsko obdobje iz Zagreba v evropskem projektu CLICK (Computers, Languages and Intergenerational Communication in the Kitchen). Ljubljanska univerza za tretje življenjsko obdobje je na festivalu predstavila kratke filme, ki so jih starejši ustvarili na temo dejavnega

Slika 4 Plakat 4. Mednarodnega festivala znanja in kulture starejših

staranja v evropskem projektu CINAGE. Popoldanski del festivala smo namenili medgeneracijskemu srečanju pod naslovom »Znaš, nauči drugega: svoboda učenja in povezovanja med generacijami«. Dogodek je povezal člane, mentorje in vodje univerz za tretje življenjsko obdobje, mlade iz Mladinskega centra Velenje in študente andragogike Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Četrty Mednarodni festival znanja in kulture starejših, Šmarje pri Jelšah, 2017

Četrty Mednarodni festival znanja in kulture starejših smo izvedli na jugovzhodu Slovenije, v Šmarju pri Jelšah. Festival je potekal pod tematskim naslovom Kozjansko v sliki, pesmi in besedi. Univerze za tretje življenjsko obdobje iz kozjanske regije so predstavile preučevanje glasbenega in literarnega izročila Kozjanskega, novinarski krožek UTŽO Ljubljana je sodeloval s predstavitvijo dvojezične publikacije *Kruh skozi čas*, predstavnici UTŽO Zagreb sta prispevali svoje izkušnje s sodelovanjem v evropskem projektu Okusi Donave (Tastes of Danube), Alenka Ogrin v imenu Zveze društev upokojencev Slovenije sodelovanje v evropskem projektu Moja zgodba (My Story), v katerem so mladi prisluhnili življenjskim zgodbam starejših in jih nato pripravili za objave na spletni strani. Študentki UTŽO Ljubljana sta predstavili nastajanje digitalne zgodbe Osemnajst poletij (18 Summers), ki so jo starejši izdelali na mednarodni delavnici v Bristolu, kjer so spoznavali, kako z uporabo digitalnih orodij zabeležiti svoje spomine. V popoldanskem delu festivala je potekal posvet mreže SUTŽO in drugih organizacij za starejše z naslovom Znanje in

Slika 5 Plakat 5. Mednarodnega festivala znanja in kulture starejših

kultura za socialno vključenost starejših, ki sta ga vodili prof. dr. Ana Krajnc in Gertraud Dayé iz organizacije Active Senior Citizens iz Gradca.

Peti Mednarodni festival znanja in kulture starejših, Domžale, 2019

Peti Mednarodni festival znanja in kulture starejših smo pripravili v osrednji Sloveniji, v Domžalah. Na njem smo spoznavali literarno ustvarjanje, glasbeno in plesno izročilo ter tradicijo slavnikaarstva v Domžalah in okolici, popisovanje ter objavlanje življenjskih zgodb starejših prebivalcev Loga in Dragomera, s katerimi tkejo pripoved svojega kraja (revija *Pogovori z občani*, ki jo izdaja UTŽO Log - Dragomer), ter delovanje in medgeneracijsko povezovanje UTŽO Grosuplje (popis kapelic v občini Grosuplje ter izdaja monografije *Naše kapelice*, organizacija počitniškega varstva UTŽO Grosuplje za otroke). UTŽO Ljubljana je predstavila filmsko ustvarjanje v učnih skupinah.

Silvia Dabo-Cruz iz Frankfurta je na festivalu predstavila delovanje njihove UTŽO (Universität des 3. Lebensalters an der Goethe-Universität Frankfurt am Main). Jasna Čurin z UTŽO Zagreb je povzela in orisala 22-letno mednarodno povezovanje pod naslovom Most znanja in sodelovanja med Sveučilištem za treću životnu dob Zagreb ter Slovensko univerzo za tretje življenjsko obdobje. Obujali smo vezi med študenti umetnostne zgodovine Univerze za tretje življenjsko obdobje Ljubljana in zamejskimi Slovenci iz Terske doline. Da ta vez še vedno ostaja, so predstavili Iva Gasar (študentka UTŽO Ljubljana), Luisa Cher (Center za kulturne raziskave Bardo) in pevci Barskega okteta, ki so obiskovalce popeljali v ljudsko glasbeno izročilo Beneške Slovenije.

Popoldanski del festivala smo namenili strokovnemu posvetu mreže SU-

TŽO z naslovom »Starejši, učenje, umetnost«, na katerem so sodelovali predavatelji Oddelka za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete v Ljubljani, predstavniki Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, aktivno so se vključili mentorji in študenti različnih študijskih področij na univerzah za tretje življenjsko obdobje. Strokovni posvet smo posvetili umetnosti in umetniški izkušnji starejših, kako umetnost spreminja zaznavo sveta in pripoved o njem, saj uporablja drugačen, vizualni jezik. Predavatelji so na posvetu predstavili ter analizirali nekatere primere družbeno angažiranih praks na področju izobraževanja, spoznavanja in ustvarjanja umetnosti starejših, spregovorili so o pomenu doživljajskega, vzajemnega ter raziskovalnega učenja in odprli vprašanja o pomenu učenja, izobraževanja ter umetnosti za posameznika in družbo.

Zaključek

Univerze za tretje življenjsko obdobje si na različne načine prizadevajo za ustvarjalno delovanje starejših in njihovo vpetost v lokalno skupnost. S svojim razvojnim ter raziskovalnim delom povezujejo lokalni razvoj s spoznanji o učenju in izobraževanju starejših v nove inovativne prakse, ki starejšim omogočajo medgeneracijsko, medkulturno in mednarodno povezovanje, vstop v javni prostor, uresničevanje potreb po ustvarjanju, vedoželjnosti, izraznosti, doživljanju lepega. Povezali smo težnjo po tem, da je treba starejšim »dati glas« s spoznanji o njihovih potrebah po estetskem doživljanju.

Naše inovativne prakse izobraževalno-kulturnega turizma, prostovoljnih kulturnih mediatorjev v muzejih, raziskovalnega učenja so oblike, ki združujejo učenje, umetnost in druženje. Posebno vlogo pri mednarodnem povezovanju in izmenjavi znanja med slovenskimi pokrajinami ima Mednarodni festival znanja in kulture starejših. Festival je primer socialne inovacije v slovenskem prostoru, ki utrjuje povezovanje umetnosti, kulture, izobraževanja in ustvarjanja starejših ter njihovega vstopa v javni prostor. Temelji na prostovoljnem sodelovanju vseh udeleženi. Načrtno se izogiba prisotnosti komercialne ponudbe za starejše. Veliko prizadevanj vlagamo v to, da festival izpeljemo brez vsakega »sejemskega« obeležja, brez prodaje izdelkov in storitev za starejše. Udeležba na festivalu je brezplačna, festival je odprt za najširšo javnost. Veseli smo, ko med obiskovalci opazimo otroke in vnuke nastopajočih ter druge pripadnike mlajših generacij.

Univerza za tretje življenjsko obdobje s festivalom utrjuje že vzpostavljene vezi in hkrati tke nove, predvsem pa dokazuje, da so ljudje, ki se starajo, močno dejavna in »živa« družbena skupina. Zastareli pogledi na starost in socialni stereotipi o starejših še vedno pogosto usmerjajo pozornost javno-

sti, medijev ter oblasti predvsem v t. i. četrto življenjsko obdobje oz. obdobje odvisnosti starejših od drugih. Ti socialni stereotipi pa negirajo dolgotrajno obdobje vitalne starosti in razvojni pogled na starost.

Znanje, izkušnje in kultura se morajo pretakati med rodovi, pri čemer ne mislimo zgolj na posredovanje znanja, izkušenj in kulture starejših na mlajše generacije. Znanje in kultura se namreč prelivata med ljudmi vseh rodov in to medsebojno dopolnjevanje generacij vodi v konstruktivno sožitje med njimi.

Literatura

- Bračun Sova, R. 2009. »Izobraževanje starejših za prostovoljno delo v muzejih in spreminjajoča se vloga muzeja v (starajoči se) družbi.« *Andragoška spoznanja* 15 (3): 65–73.
- Brelih, E., ur. 2007. *Geografske ekskurzije po Sloveniji in izven nje*. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje, Prva študijska skupina Geografija Slovenije.
- Gams, N., O. Drofenik in M. Rus, ur. 2021. *Vodni viri v Občini Log - Dragomer*. Dragomer: Društvo Dvig – Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Findeisen, D., in A. Šantej. 2013. *Na poti k novi univerzi za tretje življenjsko obdobje*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.
- Grobelnik, M., ur. 2016. *Od sadja do mošta: izginjajoča znanja*. Ilirska Bistrica: Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Havliček, M., ur. 2018. *150. letnica rojstva slikarja Ivana Groharja*. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Havliček, M., ur. 2019. *Zbornik ob stodesetletnici rojstva Mare Kralj, slikarke, kiparke, ilustratorke, filmske maskerke, oblikovalke keramike in lutk*. Ljubljana: samozaložba.
- Kaj nam sporoča stara kuhinja*. 2014. Ilirska Bistrica: Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Kidd, J. R. 1976. *Education for Being, Becoming and Belonging*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education.
- Krajnc, A. 2015. *Spoznaj sebe in druge: človek kot družbeno bitje in medosebni odnosi*. Ljubljana: Društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.
- . 2016. *Starejši se učimo: izobraževanje starejših v teoriji in praksi*. Ljubljana: Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Kuhar, R. ur. 2010. *Naše kapelice: v župnijah občine Grosuplje*. Grosuplje: Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Kutin, M., ur. 2014. *Zmenoj po mojem mestu*. Ljubljana: Društvo za tretje življenjsko obdobje.
- Malešič, M. ur. 2013. *Sledi služkinj in aleksandrink po Krasu, Brkinih in Vipavskem*. Gorjansko: Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje Kras.
- Platner, P., ur. 2017. *Zgradbe danes in nekoč na starih razglednicah v parku Tivoli*. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje.

- Rogers, C. 1969. *Freedom to Learn: A View of What Education Might Become*. Columbus, OH: Merrill.
- Slamič, I. (ur.). 2014. *Prva svetovna vojna v besedi in kamnu: zbornik prispevkov krožkov ustvarjalnega pisanja, kamnoseškega – Manče in zgodovinskega ob 100-letnici začetka 1. svetovne vojne*. Ajdovščina: Društvo Most, UTŽO.
- Steindl, A., ur. 2016. *Kruh skozi čas*. Ljubljana: Slovenska Univerza za tretje življenjsko obdobje Ljubljana, 2016.
- Šantej, A. 2005. »Starejši – neizrabljeni zaklad človeških virov: starost je lahko nova priložnost v življenju.« *Human Resource Management* 10:16–19.
- Tomšič, N., in M. Gabersnik, ur. 2017. *Tječe, tječe bistra uoda: voda – od mita do arhitekture*. Ilirska Bistrica: Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Tomšič, N., in M. Gabersnik, ur. 2018. *Ročna dela kot tradicija in izziv: naša dediščina; kjer preteklost sreča prihodost*. Ilirska Bistrica: Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Vuković, T., in Z. Ščančar, ur. 2014. *Gradovi naše pokrajine in njihove zgodbe*. Murska Sobota: Društvo – Univerza za tretje življenjsko obdobje Murska Sobota.
- Zeleno zlato – grenka roža*. 2006. Žalec: Univerza za tretje življenjsko obdobje.
- Zupan, J. 2017. *Kako varen je vaš dom? Vodnik po varnem stanovanju za starejše*. Ljubljana: Univerza za tretje življenjsko obdobje.

International Festival of Knowledge and Culture in Later Life – For Participation in the Community and Entering the Public Space

The Slovenian Third Age University develops and enables a modern, developmental view of life after retirement, which opens up opportunities for older people for further personal development, setting new life goals, weaving new social ties and active work for the benefit of the community. For social groups such as older people, who are not at the forefront of public and media attention, it is important to have the opportunity to enter public spaces in order to become visible and recognized. Therefore, the Slovenian Third Age University organizes public events, such as the International Festival of Knowledge and Culture in Later Life, exhibitions, public presentations of research learning, literary anthologies, plays and other works created by students. A special place is occupied by the International Festival of Knowledge and Culture in Later Life, which opens the possibility of recognition and entering the public space for older people. The festival provides an opportunity for third age universities to present their research and cultural creations to the general public, making the festival of great value for raising public awareness of the importance and value of education and performance of older people in the community.

Keywords: third age university, education of older people, social inclusion, research learning, International Festival of Knowledge and Culture in Later Life